

ОТЗИВИ ЗА КНИГАТА И АВТОРА

Проф. г.ук.н. Нина Дюлгерова

Представеното от Антон Гицов изследване е предизвикателство, което се чете с удоволствие. Причината е в ясната и разбираема визия, с която авторът предлага своя прочит на историята и на съвременните процеси. Освен това авторът открива взаимозависимостите на процесите в миналото и настоящето, тъй като не се сменят политическите системи, а господарите. Неизменно политическият елит, за да бъде на властови позиции, трябва да докаже послушание и контрол. Въпросът е, че в съвременния свят отсъстват лидери, но неограничено е количеството на некомпетентните политици, верни на своята цел – власт и пари.

Интерес представлява интерпретацията на темата за употребата на сила и международното право, където достатъчно добре е представен принципът на правото на силата.

Сред темите, които се открояват в книгата, е една от най-важните в съвременния свят – за „пропагандата като информационен инструмент за моделиране на общественото мнение“. Основавайки се на различни изследователи и експерти по темата, авторът убедително очертава схемата, по която се подменя истината и се утвърждават тези, необходими за ескалация на напрежението и насочване на вербалната агресия срещу определени лидери и държави.

Велизар Енчев, доктор по международно право и международни отношения

Трудът на Антон Гицов е енциклопедия на някои от най-значимите, но и най-оспорвани български дела, болезнено разделящи нацията ни вече три десетилетия – робството, Освобождението, свободата, възмездието.

Робство или съжителство е петвековното безвремие? Освободител или окупатор е Съветската армия в Царство България през септември 1944 г.?

Не зачеркна ли 10 ноември един успешен в много отношения модел и не ни ли върна във времената на Чарлс Дикенс?

На тези въпроси авторът дава убедителни отговори, които днес са ерес в капиталистическа България. Днес, когато бялото е черно, а черното – бяло.

**Андрей Караславов, председател на УС
на Българското дипломатическо дружество**

Необходима книга, която представлява интерес за читатели от различни поколения. По-възрастното ще види, осмисли и оцени един обективен поглед върху събития, на които е било съвременник, а на по-младото ще даде основа да си формира реална оценка за минали, важни за страната ни моменти, както и свой собствен и преди всичко национален мироглед за произтичащите днес важни вътрешни и международни процеси. Достоинство на автора е, че поема предизвикателството да има позиция и мнение за събития, които са още в процес на развитие, без да чака формиране на „политически коректна оценка“ от някаква бъдеща историческа дистанция.

Настоящата книга без съмнение ще подтикне българския читател, дори той да не споделя всички оценки на автора, да потърси поне за себе си отговор на философския въпрос, **откъде идваме, кои сме и къде отиваме.**

**Д-р Александър Мирчев, изследовател към Международния
център за учени „Удроу Уилсън“, член на Съвета „Медисън“
при Библиотеката на Конгреса и гостуващ професор към
Факултета за управление и политика на университета
„Джордж Мейсън“**

Познавам Антон Гицов от времето, когато той беше културен аташе на посолството на България във Вашингтон и високо го ценя не само като дипломат, но и като талантлив автор на коментари и анализи на злободневни и актуални теми и вярвам, че читателите с интерес ще прочетат тази негова книга.

Антон Гицов
БЪЛГАРИЯ И СВЕТЪТ
ВЧЕРА И ДНЕС

АНТОН ГИЦОВ

БЪЛГАРИЯ И СВЕТЪТ

ВЧЕРА И ДНЕС

© Издателство „Изток-Запад“, 2023

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Антон Гицов, автор, 2023

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2023

ISBN 978-619-01-1203-7

СЪДЪРЖАНИЕ

ГЛАВА ПЪРВА

Турско робство, османско владичество или съвместно съжителство	11
Македонската сага: една наистина трагична страница в българската история	16
Народният съд между фактите и емоциите	29
Възмездието	41
Слишовската могила	52
Разгромът на опозицията и нейните овластени лидери	56
Борба за оцеляване по върховете след разгрома на опозицията	61
Има ли дисиденти в България след Пражките събития от 1968 г.?	68
Les Miserables	75
Тежкото наследство на демократическия централизъм	79
Карл Маркс и българският капитализъм	83
България вчера и днес	87

ГЛАВА ВТОРА

Камата на исляма и генезисът на ислямския тероризъм	123
Избиването на милион и половина арменци не е изстребление, а геноцид	132
(Национал)социалистическият експеримент в Германия след 1933 г.	138
Пактът Рибентроп – Молотов и ролята му за войната	146

Неизбежна ли е била Втората световна война?.....	151
Черната сянка на фашизма.....	158
Право на самоопределение или нерушимост на границите?	172
Употребата на сила и международното право	177
Ябълката на раздора Крим	181

ГЛАВА ТРЕТА

Социализмът по Маркс и демократическият социализъм.....	187
Вариантът държавен капитализъм	195
Крахът на мултикултурализма в Европа	201
Джендър идеологията срещу науката и здравия разум.....	207
За идеологическите и политическите фобии и вредата от тях	214
Пропагандата – инструмент за моделиране на общественото мнение.....	225
И рече Бог: да бъде светлина.....	244
Богоизбраният народ	252
Геноцид	266
Хазартът и неговите жертви.....	280

ГЛАВА ПЪРВА

ТУРСКО РОБСТВО, ОСМАНСКО ВЛАДИЧЕСТВО ИЛИ СЪВМЕСТНО СЪЖИТЕЛСТВО

От много години политици, а и някои историци оспорват термина „турско робство“ вероятно заради т.нар. политическа коректност (да не се засягат чувствата на българските турци и добросъседските отношения с Турция). За това, че у нас не е имало турско робство, се изтъкват различни аргументи: българите са имали право на свободно придвижване из българските земи и извън границите на Османската империя*, притежавали са собствени къщи и добитък, някои са имали завидно материално положение.

Три синджира роби – картина на Стоян Венев

Дефиницията на термина „робство“

Според Collins English Dictionary робството е „състояние на вид отношение между индивиди, при което една личност има абсолютна власт върху друга личност и контролира нейния живот, свобода и благосъстояние“.

* Османската империя е основана през XIII в. от турския племенен лидер Осман I и носи неговото име. Нейни върховни лидери са турските султани и на практика и по същество Османската империя е турска империя. Не съществуват като националност „османци“, историците днес употребяват термина „османски турци“.

Според проф. Кевин Бейлс от Нотингамския университет, световно признат авторитет по въпросите на робството, то има правни дефиниции, както и такива, които съществуват в обществената памет на дадена народност. **Всяка култура през даден исторически период е познавала робството, но то е имало различни форми.** Това, което свързва тези различни категории, е насилственото ликвидиране на държавността на тези народи, загубата на свободно словоизлияние, прилагането на насилие с цел упражняване на контрол върху индивида, неговата експлоатация в икономически смисъл и натиск чрез различни форми да се откаже от религията си (разбира се, и възможността да бъде отвлечен и продаден в робство). Именно фокусирането върху тези характеристики дава възможност да се избегне противоречието в тълкуването на робството.

Тези общи елементи на робството са били налице по българските земи. Няколко столетия българите не са имали реално право на собственост върху земята, която са обработвали. Тя е била собственост на султана, а на българите им се отдавала като владение, което е преминавало от баща на син; но ако не е имало наследник, се отнемала и била отдавана на друг ползвател. Икономическото подчинение и експлоатацията на българина се изразявали и чрез множеството данъци, с които бил облаган. Освен десятъка и най-жестокия кръвен данък са съществували и „ангария“ (принудителна безплатна работа за владетеля), данъци за притежание на кошара, воденица, за сено, за пасище, за дърва за огрев, върху домашния добитък, в натура – вълна, кожи, месо, масло, сирене и ред други.

Освен заробващите данъци спрямо българите – „неверници“ или гяури – нерядко е прилагано и насилие. През 1851 г. унгарският журналист Габор Егреши, посетил Видин, пише: „Неотдавна турски хулиган застреля посред бял ден един български поп. За наказание трябваше да живее две години в друг град. Често може да се види как турско дете бие с тояга български селянин, без той да смее да се защити.“ Поп Минчо Христов в своето повествование „Видрица“ предава спомените на майка си как турците при отстъпването си по време на Руско-турската война от 1828 г. са водели „роби и робини“. „Имаше една попадия и снаха – разказва майка му, – и двете робини. **Попа и сина му заклали, а тях взели робини.**“

Що се отнася до „свободното придвижване“ на българите, много селяни са били закрепостени към султанските, вакъфските и спахийските земи.

За поробване и продажба на български жени и деца споменават венецианският нотариус Антонио Брешиано през 1381 г., бургундският рицар Бертрандон де ла Брокиер през 1432 г., испанският монах Бартоломео де Яно през 1443 г., френският пътешественик Жан Гасо през 1547 г., англичанинът Рийд Уолш, пътувал из Балканите и България през 1827 г., немският дипломат Стефан Герлах, прекарал в Турция пет години (1573–1578), и др.

В Османската империя съществували специални закони за търговията с роби. В закон от XVI в. е определен данъкът, който трябвало да заплатят продавачът и купувачът: „Ако се продава роб или робиня, вземат се по 4 акчета (ср-

бърна монета) от продавача и купувача.“ Френският пътешественик Жан Гасо в пътепис разказва как в Цариград се продавали и купували на публичен търг роби християни, между тях българи, включително деца. Пол Рико пише: „Турците се снабдяват с роби и по Черно море – посредством татарите, които нахлуват в съседните християнски земи, пленяват хора и ги продават на турците.“ Англичанинът Рийд Уолш описва покъртителна сцена на продажба на роби деца: „Някои военни части водеха коне, от двете страни на които висяха кошове, пълни с деца – момчета и момичета. Войниците ги бяха отвлечли като плячка и ги носеха на пазара за роби в Цариград, за да ги продават.“

Фелдмаршал Хелмут Молтке, военен съветник на султан Махмуд II през 1836–1839 г., посетил български градове, в писмо от 5 май 1837 г. пише: „От двете страни на улицата една робиня се продава за 100 гулдена, или по-евтино от един катър.“ Френският журналист Иван дьо Вестин описва как при потушаването на Априлското въстание през 1876 г. много жени и деца от района на Копривщица са отвлечени и продадени на тайните пазари в Цариград. По същия начин два века преди това след разгрома на Чипровското въстание през 1668 г. почти цялото население на Чипровци, Копиловци, Железна и Клисурса е отвлечено в робство.

След Баташкото клане

Търговията с роби в Османската империя била официално забранена едва през 1848 г., но както пише в „Османска история“ проф. Енвер Зия Карал, тя продължила и след това. Наистина, Османската империя еволюира – на поданиците, включително немюсюлмани, се предоставят някакви права, но често те са били само на книга. Вярно е, че се появяват и богати българи, но участието на населението като цяло остава тежка и непоносима. **Великият български поет революционер Христо Ботев определя участието на българина като робска.** В „Народът вчера, днес и утре“ той пише: „Днес не е ли пак същото черно тегло, същият хомот, същите вериги?... Днес не убиват никого беззаконно, а законно, не набиват на кол, а като кол всякого набиват, никой не плаща диш-хакъ, а сякому

и зъбите вадят за данъци и всякакви законни кражби, имдадиета и севдадиета.“ Отношенията между турци и българи Ботев определя като „между господари и роби“. И той се обръща в „Моята молитва“ не към този бог на небесата, който учи роба да търпи, а към „другия бог“, този на разума и защитник на робите:

*Подкрепи и мен ръката,
та кога въстане робът,
в редовете на борбата
да си найда и аз гробът!*

Така че, когато се определя дали участието на българския народ е била робска, не може да не се взема под внимание как този народ е възприемал и описвал своята участ и не само от възрожденците Георги Сава Раковски, Добри Чинтулов и др. Българският фолклор е наситен с разкази за робската участ и поробването на българите. В песен, публикувана от Кузман Шапкарев, се говори за „Ерина робиня – скоро робена“. В народни песни се пее: „Де го е Индже да дойде от робство да ни отърве?“ В Якоруда е записана песен, в която се припява: „Турчин низ гора вървеше, джанъм, клети робини караше. Тодорка назад остана с мъжко дете на ръка.“ А майката пее на детето: „Расни ми, синко, порасни, от робство да ме отървеш.“ „Робство е имало, имало е и три синджира роби“, казва историкът акад. Георги Марков.

По чисто правни дефиниции в различни краища на България и в различни епохи не е имало „роби“ в общоприетия юридически смисъл на това понятие. Но и в различни краища на България, и в различни епохи от петте века турско господство по българските земи е имало робство точно в този смисъл. И отделно като цяло преобладаващата част от българското население е определяло участието си като робство. Затова и до началото на демократичния преход в България обществеността и българските правителства честват 3 март като ден на Освобождението от турско робство. И няма основание това да бъде променяно. **Терминът „турско робство“ не е обиден за днешните български турци, те не носят отговорност за злодеянията на турските султани и местни владетели** – както днешните американци не носят вина за робовладството, упражнявано от техните предци. Българи и турци са живели и продължават да живеят и днес в мир и разбирателство в една обща за тях държава (както пише и Левски).

Турско робство, османско владичество или османско присъствие?

Неяснотата и колебанието как да се определя 3 март съществува и днес. В сайта на София за 2018 г. 3 март е наречен Ден на Освобождението на България от османско робство, но от 2019 г. и до днес вече се използва неясното и дори обидно определение: Ден на Освобождението на България от османска власт. В сайта на Пловдив за 2018 г. 3 март е Ден на Освобождението от турско

робство, но от 2019 г. празникът 3 март е Ден на Освобождението (без да се указва нищо повече). В сайта на Народното събрание пък 3 март е обявен като Ден на Освобождението на България от османско иго, може би най-близкото до историческата истина определение, въпреки че за народа и за видни български революционери поробителите са турци, а не османци. Всякакви други термини – „владичество“, „съжителство“ и „присъствие“, са изопачаване на участието на българския народ през петвековния период на потисничество и поругаване на народната памет.

*Икона в памет на
Новоселското въстание*

МАКЕДОНСКАТА САГА: ЕДНА НАИСТИНА ТРАГИЧНА СТРАНИЦА В БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

След Освобождението на България в резултат на Руско-турската война и съгласно Санстефанския договор е създадено Княжество България с излаз на Бяло море; в състава му влиза почти цяла Македония. На това се противопоставят великите сили; Русия е подложена на натиск и на 1 юли 1878 г. е подписан Берлинският договор, който разпокъсва новосъздадената българска държава. Значителна част от българското население в Македония е откъснато от България и е естествен неговият – и на обществеността в България – стремеж за присъединяване към родината на териториите, населявани с македонски българи. Това поражда създаването на политически и паравоенни македонски революционни формирования и организации с различни виждания за постигането на тази цел. Открояват се две течения, които с времето навлизат в остро противоборство: на **автономистите** и **федералистите**.

На 23 октомври 1893 г. в Солун шестима български интелектуалци, между които Дамян (Даме) Груев и Христо Татарчев полагат основите на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО) и на автономизма – целта на организацията е постигане на пълна политическа автономия на Македония и Одринско. Първият председател на ВМОРО д-р Христо Татарчев формулира идеята за присъединяване на Македония към България по следния начин: „Ние не можехме да възприемем гледището за пряко съединение на Македония с България, защото виждахме, че туй ще срещне големи мъчнотии поради противодействието на великите сили и аспирациите на съседните малки държави и Турция.“ Затова основоположниците на ВМОРО, като се опират на неизпълнения чл. 23 от Берлинския договор, предвиждащ автономия на останалите в границите на Османската империя Македония и Одринска Тракия, се обявяват за автономна Македония „с предимство на българския елемент“, която сетне би могла по-лесно да се съедини с България.

През 1900 г. отделно от ВМОРО в София е създадена Македоно-одринска организация (МОО), която съществува до 1905 г., с ръководен орган Върховен Македоно-одрински комитет (ВМОК), откъдето идва и името на нейните привърженици – върховисти, с председател Борис Сарафов, която си поставя съща-

та цел като ВМОРО. Те претендират обаче за върховенство в освободителното дело и се обявяват за незабавно организиране на въоръжено въстание в Македония – идея, която ВМОРО намира за преждевременна. След разпускането на МОО през 1905 г. част от върховистите се присъединяват към ВМОРО, но други, свързани с военното ѝ крило, продължават четническата си дейност в Македония.

През 1909 г. в Солун дейци на ВМОРО – Яне Сандански, Димо Хаджидимов, Тодор Паница, Димитър Влахов, Христо Чернопеев, Александър Буйнов и др. – основават Народна федеративна партия в Македония. Станали известни като федералисти, те също не смятат за възможно присъединяване на Македония към България – защото, както обяснява Димо Хаджидимов: „Народностите в Македония са размесени, земята е обща и всяко присъединяване по народност е безсмислица.“ Затова и партията се обявява за реформиране на Османската империя като федерация, в която Македония ще има автономен статут. Федералистите дори участват с чети в похода на младотурците срещу султана, но след като вземат властта, младотурците изоставят реформаторските си идеи и забраняват партията им през 1910 г. Федералистката идея обаче не умира, сред нейните привърженици в по-късни години силно влияние имат левите социалисти, които прокарват идеята за създаване на федерация на балканските народи. Това, както заявява Яне Сандански, ще стане след осъществяване на социална революция с участие на всички националности – идея, по-късно подкрепяна и от Коминтерна.

Вместо балканските – двете балкански и Първата световна война и македонският въпрос

На 29 февруари 1912 г. без съгласуване с македонските организации правителството на Иван Гешов подписва с Кралство Сърбия договор, който поставя основите на Балканския съюз, към който се присъединяват Кралство Гърция и Черна гора. С договора се постига съгласие за война срещу Турция, както и принципно съгласие за подялбата на Македония. След евентуална победа над Османската империя Сърбия ще има безспорно право върху земите на т.нар. Стара Сърбия и Новопазарския санджак, а България – върху земите на Източна и Егейска Тракия. За македонските земи между Шар планина, река Места, Егейско море и Охридското езеро се предвижда „автономия“. В отделни клаузи се указва, че „ако създаването на автономна Македония се окаже невъзможно“, България ще получи около две трети от македонските земи заедно с градовете Велес, Щип, Битоля, Прилеп и Охрид, наречени в договора „безспорна зона“. Останалата една трета, която включва градовете Скопие, Куманово, Дебър и Тетово, съставлява т.нар. „спорна зона“ – нейната съдба ще бъде окончателно решена чрез арбитраж на руския император Николай II.

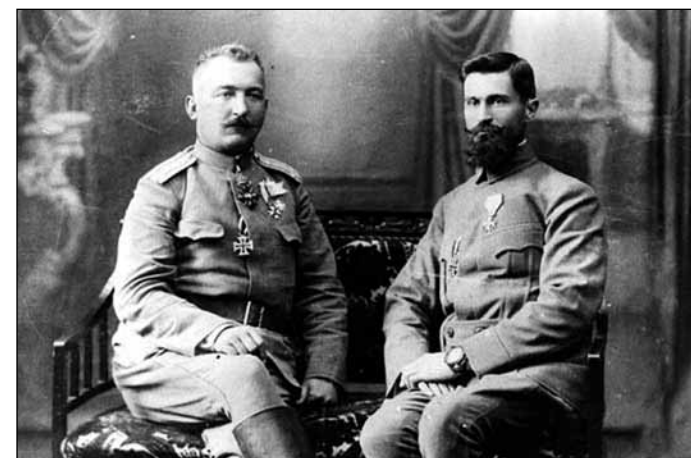
Войната срещу Османската империя, известна като Първа балканска война, започва на 26 септември 1912 г. и приключва на 17 май 1913 г., когато в Лондон

е подписан договор между държавите от Балканския съюз и Османската империя, която е принудена да отстъпи на съюзниците почти всичките си балкански владения. **Споровете между България, Сърбия и Гърция за подялбата на Македония обаче остават нерешени.** Към края на войната почти цяла Вардарска Македония се намира в ръцете на сръбските войски и Сърбия вече не само обявява т.нар. „спорна зона“ като „своя законна военна плячка“, но и изявява претенции и за части от „безспорната“ българска зона, включваща български градовете – Велес, Прилеп, Битоля и Охрид. От своя страна Гърция е окупирали 80% от Егейска Македония, която територия не възнамерява да отстъпва. На 5 май 1913 г. Гърция и Сърбия подписват договор за общи военни действия срещу България, ако тя се опита да завземе определената ѝ „безспорна“ зона в Македония. На 26 май император Николай II изпраща писмо до българския цар Фердинанд и сръбския крал Петър, в което се нагърбва с ролята на арбитър и съветва двете страни да се въздържат от война, като предупреждава, че цялата отговорност за последствията ще понесе онази от тях, която първа обяви войната. До арбитраж не се стига, защото на 16 юни 1913 г. недалновидният цар Фердинанд нарежда настъпление срещу Сърбия и Гърция. Избухва Междусъюзническата (Втората балканска) война, като срещу България военни действия предприемат и Турция и Румъния. **България губи войната и в резултат преживява своята първа национална катастрофа:** Турция си връща Източна Тракия, Южна Добруджа е отстъпена на Румъния; България губи и по-голямата част от Македония.

През ноември 1914 г. избухва Първата световна война, в която цар Фердинанд безразсъдно вкарва България срещу обещание от Германия, че след победата над Антантата на България ще ѝ бъдат върнати загубените земи в резултат на балканските войни. България обаче е разгромена и преживява втора национална катастрофа. В резултат съгласно Ньойския договор от 27 ноември 1919 г. Вардарска Македония е включена в пределите на новосъздаденото Кралство на сърби, хървати и словенци, а Егейска Македония към Кралство Гърция.

След трагичния разгром на България в Междусъюзническата война и Първата световна война за автономна Македония (която по-късно да се присъедини към България) вече изобщо не може и да става дума. През ноември 1918 г. Христо Татарчев, Гьорче Петров, Димо Хаджидимов, Михаил Герджиков и други дейци на ВМОРО създават т.нар. Временно представителство, което застъпва позицията за автономия на Македония като стъпка към „балканското единство и Балканска федерация“. На 20 декември 1919 г. Тодор Александров, ген. Александър Протогеров, Иван (Ванче) Михайлов и Петър Чаулев възстановяват в София отслабената и разкъсвана от противоречия ВМОРО като Вътрешна македонска революционна организация (ВМРО), която си поставя за цел установяването на единна, автономна и независима от другите балкански държави Македония в нейните етнографски и географски граници. На аргумента на Димо Хаджидимов, че е невъзможна автономна Македония поради различните народности в нея, **Тодор Александров издига идеята за изграждане на Македония като**

„Швейцария на Балканите“ с подобни кантони – една идеалистична, но не много реална визия. Ванче Михайлов, наследникът на Тодор Александров, признава в спомените си, че в Македония преживяват половин милион турци, „но турците не дойдоха във ВМРО“, а също и че „гръчкото и албанското население не пожелаха да влязат в редовете ѝ“, което означава и че не споделят идеологията и целите на ВМРО.

Ал. Протогеров и Тодор Александров

Освен че противодейства с чети срещу асимилацията на македонските българи в Егейска и Вардарска Македония, ВМРО извършва и атентати в окупираните територии. Тактиката на ВМРО, наложена от Тодор Александров, е да се покаже на Европа, че мир на Балканите няма да има, докато не се реши македонският въпрос. В отговор Белград и Атина отправят енергични искания към българското правителство да забрани ВМРО и организират собствени контрачети в тези територии за борба с четите на ВМРО, като сръбското „Удружење против бугарских бандита“ и „Гръцки македонски юмрук“, създаден от властите в Атина.

Разкол и братоубийства до и след Първата световна война

Още от самото начало различните идеи за осъществяване на македонския национален идеал пораждаха непримирими противоречия между отделните македонски течения и групировки, които често прибегват към сила за налагане на своите виждания.

Братоубийствата започват още през 1902 г., когато стават първите въоръжени сблъсъци между чети на Яне Сандански, ръководител на Серския революционен окръг на ВМОРО, и тези на върховистите. Яне Сандански обвинява офицерите върховисти, че са оръдие на българския княз и българската държава и пояснява: „Ние не искаме да заменим турската тирания, ние искаме Македония да бъде автономна, независима, свободна Македония – на македонците.“

Гоце Делчев болезнено преживява сблъсъка между четите на ВМОРО и Върховния комитет. Според Пейо Яворов **Гоце Делчев с болка възкликнал:** „Клета Македония! Нейните герои почти забравиха общия враг, за да се изпоядат едни други.“

Противоречия настъпват и в самата ВМОРО: Яне Сандански не признава задграничното представителство на ВМОРО в лицето на Борис Сарафов, Иван Гарвалов и Христо Матов. Обвинява ги, че организират безразборно нахлуване на чети във вътрешността на Македония, като по този начин вредят на общото дело. Яне Сандански настоява за децентрализация и по-голяма независимост на революционните окръзи и се опитва да овладее ръководството на ВМОРО. От своя страна Борис Сарафов обвинява серската група и Яне Сандански в сепаратизъм и в това, че внасят разкол в движението. Стига се и до най-страшното – убийството на Борис Сарафов и Иван Гарвалов, организирано от ръководството на Серския комитет, което разтърсва революционната организация.

Според версия на санданистите самите Борис Сарафов и Иван Гарванов са планирали убийство на Яне Сандански заедно с драмския околийски войвода Михаил Даев. Той привлякъл на своя страна Тодор Паница, който обаче информирал Яне Сандански за заговора. Затова и Серският окръжен революционен комитет на 10 октомври 1907 г. осъжда на смърт Борис Сарафов, Иван Гарвалов и Михаил Даев, като за езекутор на първите двама е определен Тодор Паница. На 28 ноември 1907 г. при посещение в София той се среща с тях в дома на Борис Сарафов и там ги убива (Михаил Даев е убит на 30 октомври 1907 г.). В отговор през март 1908 г. ВМОРО осъжда на смърт четиримата членове на Серския окръжен комитет – Яне Сандански, Георги Скрижевски, Чудомир Кантарджиев и Александър Буйнов, както и изпълнителя на присъдите – Тодор Паница. Присъдите са приведени в изпълнение. На 22 април 1915 г. недалече от Роженския манастир е убит от засада Яне Сандански. Чудомир Кантарджиев е убит на 17 септември 1924 г. в Пловдив, Александър Буйнов – на 27 септември 1924 г. в с. Добринище, Разложко, и Георги Скрижевски – на 26 февруари 1925 г. в Свиленград. Прекият убиец Тодор Паница е езекутиран на 8 май 1925 г. във виенския Бургтеатър от Менча Кърничева, бъдещата съпруга на водача на ВМРО Иван Михайлов, повече известен с популярното име Ванче Михайлов. По този повод **Ванче Михайлов пише в спомените си:** „ВМОРО забавя, но не забравя!“

Войната между ВМРО и земеделското правителство

След края на злополучната за България Първа световна война на власт идва земеделското правителство на Александър Стамболийски. Стремейки се да излезе от международната изолация, то иска подобряване на добросъседските отношения със Сърбо-хърватско-словенското кралство (преименувано през 1929 г. на Кралство Югославия). Това обаче няма как да стане, докато на територията на Вардарска Македония действат чети на ВМРО. Стамболийски не може да тър-

пи и властта на ВМРО върху Пиринска Македония. Възникват противоречия с ВМРО, които се решават с проливане на кръв. На 2 ноември 1919 г. са арестувани Тодор Александров и ген. Александър Протогеров, които успяват да избягат. На 28 юни 1921 г. в София е убит Гьорче Петров, един от ветераните на македонското революционно движение, назначен на висш държавен пост от Стамболийски. На следващия ден по заповед на вътрешния министър Александър Димитров в Кюстендил е арестуван и пребит до смърт Симеон Георгиев, съратник на Тодор Александров. Следва отмъщение – на 21 октомври 1921 г. четници на ВМРО прострелват от засада край Кюстендил министъра на вътрешните работи Александър Димитров, след което му прерязват гърлото.

На 23 март 1923 г. в Ниш (Сърбия) България и Кралството на сърби, хървати и словенци подписват споразумение, с което България се наема да ликвидира базите на ВМРО на своя територия и да оказва съдействие на югославските гранични органи при охраната на границата срещу четите. Споразумението предвижда още създаването в бъдеще на Балканска федерация, в която освен България и Кралството да влязат Гърция и Албания. Организират се федералистски чети за противодействие на ВМРО.

Реакцията на ВМРО е остра. На 10 април 1923 г. Тодор Александров изпраща писмо №423, озаглавено „Последно предупреждение“, до Александър Стамболийски, че ако в Пиринска Македония бъдат изпратени отново федералистски части и части на Оранжевата гвардия на БЗНС, ВМРО ще противодейства безкомпромисно. **Убийствата на земеделци, включително на такива, които са известни македонски революционери, добива особен размах след Деветоюнския преврат от 1923 г.** Дни след преврата, на 14 юни 1923 г., Стамболийски е арестуван и предаден на четници на ВМРО начело със скопския войвода Величко Велянов – Чичето, които го подлагат на мъчения, режат го с ножове и накрая му отрязват главата. Заедно с него е убит и брат му Васил Стамболийски. Македонски революционери, членове на БЗНС, са арестувани и предадени на ВМРО, която ги ликвидира. На 14 юни 1924 г. в София е застрелян Петко Д. Петков, земеделски депутат, брат на Никола Петков. На 13 септември 1924 г. в София е убит Славчо Ковачев, федералист, бивш секретар на Върховния македонско-одрински комитет. Георги Папалезов, съратник на Яне Сандански, е задържан през май 1925 г. от полицията, предаден е на дейци на ВМРО и по време на т.нар. Дъбнишки събития е отведен в Дъбница, където ВМРО устройва свой съд над комунистически и земеделски дейци в Пиринско и след изтезания е обесен. През май 1925 г. е арестуван Георги Чанджиев, виден македонски революционер и член на БЗНС, предаден е на ВМРО, закаран в Дъбница и след изтезания е обесен на брега на река Мътница. От Дъбнишките съдилища са осъдени около 300 души, като са произнесени и изпълнени според различни сведения между 50 и 80 смъртни присъди. Райко Даскалов, ръководител на Войнишкото въстание през 1918 г. и министър в правителството на Стамболийски, е убит на 26 август 1923 г. в Прага.

ВМРО срещу федералистите

На 4 декември 1921 г. привържениците на федерализма около д-р Филип Атанасов и арх. Никола Юруков, подкрепяни от земеделското правителство, учредяват в София Македонска федеративна организация (МФО) и под нейната шапка легална Македонска емигрантска федеративна организация (МЕФО). Между ВМРО и МФО/МЕФО настъпва съперничество за влияние върху македонското освободително движение, но ВМРО е декларира в устава си, че няма да търпи друга революционна организация в териториите, в които действа. Конфликтът се засилва и от това, че за федералистите идеята на ВМРО за независима Македония е утопична; те изповядват идея за автономна Македония, но като част от някаква балканска федерация с участието на Кралството на сърби, хървати и словенци, което подкрепя тази идея. ВМРО се опасява, че такава федерация би била под сръбски контрол и определя заиграванията на федералистите с Белград като предателство. **Едните или другите трябва да изчезнат от сцената.**

През април 1922 г. федералистите организират специална чета, която има за задача да ликвидира намиращия се във Вардарска Македония Тодор Александров. ВМРО вече води война на два фронта, срещу земеделското правителство и срещу федералистите. През август 1922 г. е убит кметът на Неврокоп (днес Гоце Делчев) Димитър Икономов, земеделец и бивш член на Серския революционен окръжен комитет. Градът е крепост на федералистите, там се е установил и Тодор Паница. В средата на октомври ВМРО изпраща чети начело с Алеко Василев, известен като Алеко паша, и Георги Атанасов, които превземат града, опожаряват клуба на БЗНС и разстрелват дванадесет федералисти на площада, като Тодор Паница успява да се измъкне и избягва в Гърция. Опасявайки се за живота си, Христо Татарчев, който е участвал в създаването на МЕФО, емигрира в Турция. На 26 април 1923 г. в София е убит видният федералист арх. Никола Юруков, проектирал сградата на ДЗИ и други административни сгради в София.

Алеко паша

Трагичен е кървавият сблъсък между ВМРО и федералистите, защото целите, които те си поставят, са почти идентични. В устава на ВМРО например като цел е поставена „борба за свобода и независимост на Македония на федеративни начала при еднакви права на всичките народности в нейните географски и икономически граници, която да влезе като равноправен член на балканската федерация“. Но и самият Тодор Александров се е колебаел между автономистки и федералистски позиции. За него жа-

дуваната цел, на която е отдал живота си, е обединяването на разпокъсаната Македония – и за нея е бил готов на компромиси. По време на Балканската война е поддържал политика за присъединяване на Македония към България, по-късно се отказва от тази идея като невъзможна за осъществяване. В директива от 11 юни 1920 г. на ЦК на ВМРО като цел е записано „извоюването на свободата – под формата на автономия или независимост – на Македония в нейните етнографически и икономически граници“, но следва еволюция. В окръжно на **Тодор Александров от 28 юни 1920 г.** са развити две тези. Едната е за обединена, независима или автономна Македония, която да бъде поставена под покровителството на Съвета на Обществото на народите или на една от великите сили. Втората, федералистка, допускаща, че Македония „може би даже да влезе в една федерация, ако сърбите приемат федеративното управление в новата държава“, като сърбите няма да имат право „да ѝ диктуват училищната, църковна, икономическа, съдебна и пр. политика“. Но нали и Нишкото споразумение предвижда подобна цел: ВМРО би могла да преговаря и сътрудничи със земеделското правителство за осъществяването на тази цел?

След Деветоюнския преврат Тодор Александров разбира, че и Цанковото правителство няма интерес да съдейства на ВМРО за решаването на македонския въпрос. Такова нещо обещава Коминтернът, като предлага на ВМРО всякаква помощ, политическа, финансова и с оръжие, като едно от условията е ВМРО да престане да преследва комунистите и земеделците. **Чрез левицата на ВМРО се започват преговори във Виена, където на 6 май 1924 г. се подписва т.нар. Майски манифест,** в който се говори за единен балкански революционен фронт в тясно сътрудничество с всички прогресивно-революционни движения на Балканите и **за обща борба под знамето на свободна и независима Македония, под знамето на Балканската федерация.** Манифестът е подписан от членовете на ЦК ген. Александър Протогеров и Петър Чаулев. Тодор Александров е отсъствал, но и неговото име е положено – в съответствие с пълномощно на Петър Чаулев. Тодор Александров вероятно е разчитал да получи помощ, без да съдейства впоследствие за организирането на Македония като някакъв тип „съветска република“; може и да не е очаквал манифестът да бъде оформен в такава крайна коминтерновска форма и затова от тактически съображения забранява публикуването му. На 18 юли 1924 г. обаче манифестът е публикуван във Виена със съдействието на Петър Чаулев от Димитър Влахов, резервен член на ЦК и представител на лявото крило в организацията. Това предизвиква незабавна реакция от страна на Цанковото правителство. Военният съюз, на който ген. Александър Протогеров е член, обвинява ВМРО в болшевишки уклон и засилва военните гарнизони в Пиринска Македония, където дотогава е предоставила почти пълна свобода на организацията. Стреснати, Тодор Александров и ген. Александър Протогеров обявяват манифеста за мистификация.

Сблъсък между десницата и левицата във ВМРО

Заслужава внимание и разколът между десницата в лицето на Тодор Александров и на левицата в лицето на Димо Хаджидимов. Двамата имат много общи позиции по тактиката и стратегията на македонското освободително движение. Димо Хаджидимов оказва решителна подкрепа на Тодор Александров в борбата срещу федералистите. Според Димо Хаджидимов федерализацията на МФО ще даде възможност „за погърчване или посърбяване на по-големи части от Македония“: „Ние желаем Балканската федерация, но не желаем Федеративна Македония“, и нарича федералистите „разбойници“. Той е реалист – отчита, че гръцкото, турското и сръбското население в Македония не се включва в революционната борба за обединена независима Македония. Според него идеята за „кантони“ не е реалистична; той не вярва, че Гърция и Сърбия ще позволят създаване на обединена независима Македония с преобладаващ български елемент и че ВМРО може със собствени сили и въоръжена борба да постигне тази цел. За Димо Хаджидимов, комунист и интернационалист, изходът е подсказан от Коминтерна – автономна Македония с народна власт в рамките на Балканска федерация на народи, подобно на народите в съветската държава. За Тодор Александров това е неприемливо: той би приел евентуално помощ и от Коминтерна в борбата за освобождение на Македония, но без никаква обвързаност. **В Устава на ВМРО ясно е казано, че организацията е безпартийна и безкласова, не би се подчинила на ничий външен контрол и не може да служи на никоя държава и на никоя партия.** Идеиният сблъсък между двете крила ще стане кървав по време и след Септемврийското въстание през 1923 г.

В предварителни разговори ВМРО предупреждава комунистите да не действат по време на въстанието в Петричкия окръг и комунистите – членове на ВМРО, да не използват даденото им от ВМРО оръжие. Тези условия не се изпълняват и Тодор Александров използва това като предлог за прочистване на ВМРО от нейните крайно леви членове. По време на въстанието чети на ВМРО разбиват в Разложко и Горноджумайско въстанически групи, съставени от македонци комунисти. Димо Хаджидимов, съратник на Гоце Делчев, е убит на 14 септември 1924 г. от Владо Черноземски, един от най-известните терористи на ВМРО. Петър Чаулев, който е възнамерявал да възстанови ВМРО на базата на Майския манифест, е убит на 23 декември 1924 г. в Милано от Димитър Стефанов, един от най-опитните екзекутори на ВМРО. Следва отмъщение. На 13 февруари 1925 г. в София е убит проф. Никола Минев, един от основните идеологически противници на Коминтерна и неговите привърженици в македонското движение. В отговор ВМРО убива комунистическите депутати Тодор Страшимиров на 17 февруари 1925 г. и Хараламби Стоянов на 6 март 1925 г. и още много македонски революционери комунисти.

Владо Черноземски, екзекутор на сръбския крал Александър Караджорджевич

Братоубийства в ръководството на ВМРО и краят на организацията

Докато ВМРО разчиства сметките си със земеделци и комунисти, в нейното ръководство настъпват остри противоречия преди всичко между двете ѝ най-видни личности ген. Александър Протогеров и Тодор Александров. Ген. Александър Протогеров е против атентатите в Егейска и Вардарска Македония и не одобрява крайните методи на Тодор Александров, за когото Ванче Михайлов казва: „Неговите съдилища познаваха само три присъди: оправдание, сто тояги или смърт.“ Генералът споделя веднъж: „Ако го няма – зло, а ако е жив – още по-зло!“

Противоречия има и между Тодор Александров и Алеко Василев – Алеко паша, петрички окръжен войвода и пълномощник на Централния комитет на ВМРО за Серски, Струмишки и Солунски революционен окръг. Алеко Василев оспорва лидерството на Тодор Александров и заявява: „Наши са окръзите, ние проливаме кръвта си и няма да допуснем Тодор Александров да ръководи ВМРО!“ Ванче Михайлов обрисова Алеко Василев като „жаден за слава, жесток и мъстителен, властващ в гешефта“.

На 30 август 1924 г. Тодор Александров и ген. Александър Протогеров са на път за конгрес на Серския революционен окръг. Според някои предположения Тодор Александров е възнамерявал на конгреса да организира изключването от ВМРО на Алеко Василев и Георги Атанасов, за което му намерение те били информирани. По време на една почивка придружаващите ги Динчо Вретанов и Щерю Влахов прострелват полегналия Тодор Александров, но не закачат ген. Протогеров. Ванче Михайлов, който наследява Тодор Александров, обявява Алеко Василев, Георги Атанасов и ген. Александър Протогеров за организатори на убийството на Тодор Александров и предприема крути мерки срещу тях. Ликвидирани са двамата физически убийци на Тодор Александров. На 12 септември в Горна Джумая са убити Алеко Василев от Петър Драгнов, един от най-приближените на Ванче Михайлов дейци, и Георги Атанасов. На 27 септември в Банско е убит и Александър Буйнов, виден македонски революционер, противник на Тодор Александров. На 7 юли 1928 г. по нареждане на Ванче Михайлов в София е убит и ген. Александър Протогеров. Убийството му предизвиква фатален раз-

кол в самата ВМРО, в която се оформят враждуващи крила на михайловисти и протогеровисти: лагери, които продължават революционната дейност със свои централни комитети. Между тях се заражда братоубийствена война. Членът на задграничното представителство на ВМРО Наум Томалевски, протогеровист, е убит на 2 декември 1930 г. в София от екзекутора на ВМРО Владо Черноземски по нареждане на Ванче Михайлов. На 4 март 1930 г. е убит Васил Пундев, протогеровист, македонски революционер, виден историк, публицист и журналист. От своя страна протогеровистите избиват сподвижници на Ванче Михайлов, между тях Йордан Гюрков, член на ЦК на ВМРО, и Иван Параспуров, доверено лице и куриер на Тодор Александров и Ванче Михайлов. **Всяко убийство води до отмъщение. От двете страни се избиват четници, воеводи, журналисти и общественици.**

Убийствата на комунисти, земеделци и братоубийствената война срещу македонски дейци, противопоставящи се или несъгласни с политиката и действията, извършвани от ВМРО, настройват постепенно общественото мнение срещу нея. ВМРО като че е забравила основната си цел – борба за независимост на Македония, и се е отдала на изстребване на всички онези, които счита за свои политически и идейни врагове. Но това не може да продължава вечно. На 19 май 1934 г. е извършен преврат от политическия кръг „Звено“ и Военния съюз. Политическите партии и профсъюзите в страната са забранени, Народното събрание е разпуснато. Целта на военните е установяване на мир и стабилност в страната; те не могат да търпят кървавата вакханалия в столицата и „държава в държавата“, каквато всъщност е станала Пиринска Македония, и една от мерките им в това отношение е ликвидирането на ВМРО. На 4 септември е издадена Наредба-закон за безопасността на държавата; полицията и армията започват масови арести на активисти на ВМРО и конфискация на оръжие и имущество. Софийският военнополови съд разглежда десетки убийства от дейци на ВМРО, издадени са 21 смъртни присъди, самият Ванче Михайлов е осъден задочно на смърт за отвлечането на Йонко Вапцаров от Банско, протогеровист, бивш съратник на Яне Сандански и участник в Илинденско-Преображенското въстание. Звенарите разпореждат да се говори не за Пиринска Македония, а за „Югозападна България“. Освен арести са издадени присъди и на дейци на ВМРО (обединена), която се разпуска.

„Преврати станаха, войни и национални катастрофи се заредиха, Македония се разпокъса и промени потисниците си, но вендетата не умря“, пише хронистът на движението Христо Силянов.

Равносметка

Равносметката от борбите за осъществяване на македонския идеал е повече от тъжна. Нито автономистите, нито федералистите могат да постигнат своите цели. След балканските войни и Първата световна война нито Гърция, нито Кралството на сърби, хървати и словенци биха приели да се откажат от Егейска

и съответно Вардарска Македония в името на една независима Македония с преобладаващ български елемент. Белград би приел една Македония само като част от балканска федерация и редица федералисти се поставят в услуга на сръбските власти за осъществяването на такава цел. Македонски революционери като Стоян Мишев, Илия Пандурски, Мите Соколарски и други дори участват в организирани от сръбските власти контрачети във Вардарска Македония за противодействие на четите на ВМРО, но тези чети са ликвидирани по нареждане на Ванче Михайлов. Новият лидер на ВМРО е обявил, че „целта на македонската борба е независима Македония, което означава включване в македонската държава и на Пиринската област“. Българските правителства обаче не биха отстъпили да се отцепи Пиринска Македония и да се присъедини към една самостоятелна и независима Македония. От своя страна цар Фердинанд, а впоследствие и Борис III нямат никакъв интерес България и отделно Македония да станат част от някаква балканска федерация, която би принизила и застрашила царския им статут. Българските правителства и монарсите умело използват македонските революционни организации за свои политически цели, като в същото време от външнополитически съображения се стараят да ограничат дейността им в Егейска и Вардарска Македония. Реалният факт е, че отвоюването на Егейска и Вардарска Македония не е по силите на македонските революционери; това може да стане само ако България активно и открито се намеси за постигането на тази цел, което би означавало война, за която България не би имала международна подкрепа и не би имала сили да спечели. Лишени от подкрепата на българските власти, които ги манипулират, лишени от перспектива за постигане на македонския национален идеал, разединени и разкъсвани от идейни противоречия и от личностни конфликти, революционната борба се изражда в безсмислено и безмилостно братоубийство. Бивши съратници в борбите, участници в четнически битки и въстания, видни лидери със заслуги към македонското дело и България, някои създатели на ВМРО започват да се избиват едни други. Много от тях и особено родените в Егейска и Вардарска Македония, са участвали в балканските войни с надежда за обединение на бащините македонски земи към България. Редица от тях са наградени с висши ордени по време на войните, други се изявяват като офицери в армията. Алеко Василев, роден в Долна Джумая, днес Ираклия в Гърция, е командир към 11-а македонска дивизия по време на Първата световна война. Тодор Паница е ранен по време на Първата световна война в битка край Криволак във Вардарска Македония и награден с орден за храброст. Убитият от михайловистите на 13 септември 1924 г., роден в Щип, Владислав Ковачев през войните е награден с три ордена за храброст и се издига до чин полковник. Висши военни чинове получават съратникът на Яне Сандански Георги Атанасов – подполковник, и роденият в Охрид Александър Протогеров – генерал-лейтенант. През Балканската война се изявява Петър Чаулев, който на 10 ноември 1912 г. начело на отряд от 300 души превзема своя роден град Охрид и издига българското знаме на Самуиловата крепост. Убитият от протогеровистите Йор-

дан Гюрков, роден в Щип, е ротен командир по време на Първата световна война и се издига до чин капитан. В Балканската война съратникът на Гоце Делчев Димо Хаджидимов е подофицер в 14-и пехотен македонски полк на 7-а рилска пехотна дивизия. Войводата Стоян Мишев, съученик и съратник на Тодор Александров, преминал на страната на федералистите и убит пред прага на къщата му в Щип на 30 декември 1924 г., през Първата световна война е назначен от българските власти за околийски началник в Куманово. Убиецът на земеделския министър Александър Димитров Иван Бърлев (Бърльо), участник в Кюстендилската акция на ВМРО на 4 декември 1922 г. срещу федералистите, е щипски войвода по време на Балканската война. Панчо Михайлов, родом от Щип, фолклорист, съставил сборник с народни песни от Македония, бивш съратник на Иван Михайлов, но поради личностни противоречия убит по негово нареждане на 15 юни 1925 г. в София, е командир на картечна рота в 53-ти пехотен полк през Първата световна война. Чудомир Кантарджиев, войвода на Неврокопската партизанска чета по време на Балканската война, награден със сребърен кръст с корона, е убит на 17 септември 1924 г. в Пловдив.

Всички тези жертви на безсмислена братоубийствена война са изявени македонски дейци и революционери, достойни българи, посветили живота са за осъществяването на идеала за една Македония с преобладаващо българско население под каквато и да е форма. Докато българските власти, стараейки се да поддържат добросъседски отношения с Гърция и Югославия, не са вземали присърце положението на българите в Егейска и Вардарска Македония, македонските революционни организации са противодействали със всякакви средства на асимилацията на български македонци в Егейска и Вардарска Македония, изпращали са обръщения за тази цел до Лигата на нациите, провеждали са военни операции срещу властите в гръцките и сръбските територии, които постепенно са колонизирали и ликвидирали, често с насилие, българщината в тях в езиково, черковно и всякакво друго отношение.

И затова те имат свое място – леви и десни, автономисти и федералисти. праведници и грешници, в българската история.

НАРОДНИЯТ СЪД МЕЖДУ ФАКТИТЕ И ЕМОЦИИТЕ

Народният съд, създаден с наредба-закон на правителството на Отечествения фронт от 30 септември 1944 г. „за съдене виновниците за въвлечане на България в световната война срещу съюзените народи и за злодеянията, свързани с нея“, е едно от най-дискутираните събития в българската история.

Наредбата-закон е одобрена с Указ №22 в името на Негово Величество царя от регентите на България.

Образувани са 13 върховни състава на Народния съд. По-важните, по които се издават най-суровите смъртни присъди, са Първи върховен състав – за съдене на министрите в периода 1 януари 1941 г. – 9 септември 1944 г., регентите и царските съветници; Втори – за съдене на депутатите от XXV народно събрание, и Тринадесети – за съдене на жандармеристите за преследването и убийствата на партизани.

Всяка година около 1 февруари, когато през 1945 г. са произнесени присъдите срещу регенти, министри и депутати, много от тях смъртни, в медиите се разгарят ожесточени дебати, в които преобладават гласовете на онези, които утвърждават: този съд е незаконен, защото противоречал на Търновската конституция, която не разрешавала извънредни съдилища; той е мракобесен, защото обезглавил цвета на нацията. За неговото създаване и провеждане се обвиняват комунистите, въпреки че БРП(к) има само четирима от шестнайсет представители в тогавашното правителство на Кимон Георгиев. Те посочват, че Народният съд осъжда на смърт 2730 души, докато на Нюрнбергския процес на смърт са осъдени само 12 души.

Фактите обаче са малко по-различни.

След разгрома и капитулацията на нацистка Германия в съответствие със Споразумението за примирие от 28 октомври 1944 г. между България, от една страна, и т.нар. „обединени народи“ – СССР, САЩ и Великобритания, от друга, и с решение на чл. 5 на Парижкия мирен договор и под надзора на Съюзната контролна комисия в София (състояща се от представители на САЩ, СССР, Великобритания и Франция) в България на базата на споменатия „наредба-закон за съдене на виновниците за въвлечане на България в световната война срещу съюзените народи и за злодеянията, свързани с нея“, се създава трибунал. Това е Народният съд, който е одобрен от Регентския съвет, а впоследствие и от спо-

разумението на четирите велики сили от 8 август 1945 г. в Лондон. Създаването му е потвърдено и от декларация на Общото събрание на ООН от 11 декември 1946 г., както и от Женевската конвенция от 1949 г. в защита на жертвите от Втората световна война. **В международен план никой никога не е отричал легитимността на Народния съд** и не го е обявявал за престъпен. А що се отнася до противоречието му с Търновската конституция, на практика тя е била суспендирана в резултат на преврата от 19 май 1934 г., след който държавата се управлява чрез наредби-законали. И въпреки това Народният съд не противоречи на Търновската конституция, защото с допълнение към нея от V велико народно събрание през 1911 г. се допускат извънредни съдилища, когато „държавата се намира в състояние на война или е въведено военно положение в нея, или части от нея са под чужда окупация“. А на 30 септември 1944 г. България все още не е сключила примирие със страните от хитлеристката коалиция, намира се в състояние на война със САЩ, Англия и Съветския съюз, а и е окупирана според противниците на Народния съд.

Сравняването на Народния съд с Нюрнбергския процес по отношение на издадените присъди е умишлено лъжливо и в крещящо противоречие с фактите. В Нюрнберг се осъждат само най-висшите нацистки лидери и военачалници от обкръжението на Хитлер. Извън съда в Нюрнберг в стотици други процеси в Германия са осъдени, често със смъртни присъди, десетки хиляди нацисти. Във всяка една от разделените от победителите зони в Германия се провеждат местни съдебни процеси. В Британската, Американската и Френската зона съдии от тези държави осъждат на смърт стотици; само в Дахау американски военен трибунал осъжда 1614 нацистки военнопръстъпници, като на смърт са осъдени близо 400 души. Нацистки лидери, извършили прръстъпления в Полша и в балтийските страни, са изпратени на съд там и екзекутирани.

Френско правосъдие – парад на обръснати французойки, които са имали връзки с нацисти

Във Франция са осъдени хиляди нацистки колаборационисти, екзекутирани са 767 души, в Белгия са осъдени също хиляди колаборационисти, стотици на смърт (ек-

зекутирани са 242), в Норвегия са осъдени всичките десетки хиляди членове на пронацистката партия.

В редица страни без съд и присъда са избити хиляди прогермански колаборационисти; в Италия са ликвидирани над 20 000, а във Франция около 10 000 души. Специални съдилища са осъдили местни нацистки колаборационисти в Нидерландия, Гърция, Полша, Румъния, Чехословакия и в др. страни.

Такава е реалността в окръжавената военновременна тогавашна епоха и в това отношение България не се откроява спрямо други страни.

Това в никакъв случай не оправдава част от присъдите на Народния съд, включително тази на принц Кирил Преславски, известен бохем и плейбой, чиято политическа дейност се ограничаваша до едногодишното му участие в регентството след смъртта на брат му Борис III. На смърт са осъдени братът на Илия Бешков – Иван Бешков, бивш министър на земеделието, и д-р Иван Вазов, племенник на народния поет Иван Вазов, министър на търговията и промишлеността. Обвинени са, че във връзка с правителствено Постановление №30 от 28 април 1944 г. за окончателно ликвидиране на партизаните и нелегалните групи, което и те са пописали, са задължили със свои заповеди ведомствата в подопечните им министерства да следят и където открият нелегални, веднага да ги докладват на жандармерията или полицията. Вероятно всички министри са били задължени да издадат такива вътрешни заповеди и това утежнява съдбата им, но Иван Бешков и Иван Вазов пък не са гласували за влизането на България в Тристранния пакт, което би трябвало да се приеме за смекчаващо обстоятелство.

Неоправдано на 15 години затвор е осъден Димитър Пешев, който, макар да е гласувал антиеврейския Закон за защита на нацията, има големи заслуги за спасяването на българските евреи, които е трябвало да бъдат депортирани за Германия. За него се е застъпила еврейската общност и той е освободен около година след ареста. Неоправдана е жестоката репресия срещу художника Райко Алексиев, осмелил се да нарисова карикатура на Сталин (починал след побой в следствието, а Народният съд му отрежда смъртна присъда, за да се узакони смъртта му). От Трети състав на Народния съд несправедливо са осъдени трима архимандрити: Йосиф Диков, Стефан Николов и Николай Кожухаров, участвали в международната комисия за убийствата на полски офицери през 1943 г. в Катин, недалече от Смоленск, Русия. Свещениците са потвърдили заключението на комисията, че убийствата са извършени, когато тези територии са под юрисдикцията на Съветския съюз, но по време на процеса официалната версия от съветската страна е, че това е дело на нацистите по време на окупацията на района от германски войски. Спорни са и смъртните присъди на съветници от канцеларията на цар Борис – това са хора, които не са участвали във вземането на каквито и да било решения.

Несъмнено е, че в едно друго време и при по-различни обстоятелства някои присъди не биха били толкова тежки.

Факт е, че при отделни процеси са били произнасяни смъртни присъди на хора, които вече са били ликвидирани при саморазправа. Това се отчита от вла-

стите и към края на септември 1944 г. министърът на вътрешните работи Антон Югов се среща с английски представител на съюзническата контролна комисия, за да му каже, че е много трудно да се възпрат прояви на възмездие от дейците на антифашистката съпротива и на много места има убийства на хора, сътрудничели на полицията и на германските окупатори. „Вършете спокойно работата си. Подобни прояви не интересуват моето правителство“, отвърща англичанинът. Очакван отговор, като се има предвид убийството без съд и присъда на майор Франк Томпсън на 10 юни 1944 г. край с. Литаково. По нареждане на Чърчил самите англичани са прочиствали военнопленническите лагери в Германия. Нацистките офицери, уличени в убийства на английски военнопленници, са били изведени в гората и разстрелвани без съд и присъда.

И все пак по отношение на тежките присъди на Народния съд у нас настъпва известно отрезвяване. През октомври 1945 г. Трайчо Костов пише на Георги Димитров в Москва: „Решихме по предложение на Кимон да пуснем от лагерите по-малко провинените и да оставим само отявлените фашисти. Да разрешим на семействата на осъдените от Народния съд да се върнат в София, да дадем помиляване на още някои.“ И през декември 1945 г. по доклад на министъра на правосъдието д-р Минчо Нейчев излиза указ на регентите за помиляване и опрощаване на част от наказанието на 896 политически затворници. Така министърът на просветата в правителството на Иван Багрянов, Михаил Арнаудов, осъден на доживотен затвор, е освободен, без да е изкарал една година в затвора. Намалени са присъдите и постепенно са освободени много от осъдените от Народния съд.

Това, което отличава България от другите европейски страни обаче, е, че ненавистта към бившите управляващи има много по-дълбока основа. Правителството на Богдан Филев с одобрението на монарха вкарва България във военнополитически съюз с хитлеристка Германия, което изправя страната пред поредна национална катастрофа. Безсмисленото обявяване на война на САЩ и Великобритания на 13 декември 1941 г. вкарва България във войната и в резултат на тежки бомбардировки от тези две велики сили над София и други градове в страната са убити хиляди и разрушени значителен брой жилищни сгради и стопански обекти.

Срещу противниците и въстаналите на бунт срещу тази политика на властите се води безпощадна борба. На 21 юли 1943 г. в България е прието допълнение към Закона за защита на държавата (ЗЗД) от 23 януари 1924 г. По чл. 16г на този закон се предвижда смъртно наказание „в особено тежки случаи“ дори ако някой разпространява действителни факти и сведения, които уж застрашават обществения ред, интереса и благополучието и безопасността на държавата. ЗЗД отменя и правото на касационно обжалване: когато някой бъде осъден на смърт, съдът може да постанови незабавно изпълнение на присъдата. Изправените на съд противници на властта са лишени от всякакви права, подсъдимите се явяват във военните съдилища само с показанията, дадени (изтръгнати) в полицията, като нямат право да се откажат от тях.

Съпротивата срещу властта се наказва с нечувано беззаконие и жестокост.

Съществувала е и инструкция за мъченията, които е трябвало да се прилагат за изтръгване на показания от арестуваните, като удари в областта на бъбреците и тестикулите, обесване с главата надолу, скачане върху гръдния кош с подковани ботуши, забиване на клечки под ноктите, наливане на терпентин в ануса, мъчение с ток, лишаване от сън и др. Партизани и техните ятаци са били подлагани на нечовешки мъчния, убивали са ги често без съд и присъда, трупите им за назидание са били излагани на публични места. Къщите им са били изгаряни, близките им са измъчвани при разпити и интернирани в концлагери. За отрязана партизанска глава се е плащала награда по 50 000 лева. Само през 1943–1944 г. по §36 от бюджета на МВР са раздадени за награди 19 500 000 лв. за армията и 8 350 000 лв. за жандармерията, общо – 28 350 000 лв., което прави 567 отрязани глави. Министърът на правосъдието от 1942 до 1944 г. Константин Партов въвежда смъртната присъда за малолетни, но деца се убиват и без съд и присъда. Така на 20 декември 1943 г. край село Ястребино са разстреляни семействата на Петър и Стоянка Калайджийски заедно с трите им деца – 7-годишния Стойне, 8-годишния Иван и 12-годишната Надежда, на Иван и Марийка Димитрови с 12-годишните им деца сестрички близначки Ценка и Цветанка и на Рангел и Станка Калайджийски и 11-годишното им дете Димитричка. Палачът на ястребинските деца подпоручик Константин Йорданов е осъден на смърт от Народния съд, но неговото име днес е изписано на гранитния паметник при НДК като една от жертвите на комунизма. На 7 юли 1944 г. жандармерийска част под командата на капитан Николчев убива малолетните Васил и Сава Кокарешкови от Белица, ятаци на партизаните. Пред Народния съд капитан Николчев обяснява: „Един от жандармеристите се вмъкна в стаята, където момчетата бяха задържани, и ги закла.“ Според доказани факти – с имена, възраст и местоживееене – са били убити около 60 деца и малолетни.

Отрязани глави на партизани от отряд „Антон Иванов“

На 21 юни 1944 г. вътрешният министър проф. Александър Станишев издава Наредба №4273, която постановява борбата срещу партизаните и занапред да се води безмилостно

